

PROSVETA

GLASILO SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE
LASTNINA SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE

Cene oglasov po dogovoru. Rokopisi se na vračajo.

Naročnina: Zedinjene države (Izven Chicago) \$5.00 na leto, \$0.50 na pol leta in \$1.25 za tri mesece; Chicago \$6.50 na leto, \$0.50 na pol leta, \$1.65 za tri mesece, in za inozemstvo \$8.00.

Naslov za vse, kar ima stik s listom:
"PROSVETA"
2637-33 So. Lawndale Avenue, Chicago, Illinois.

"THE ENLIGHTENMENT"

Organ of the Slovene National Benefit Society.
Owned by the Slovene National Benefit Society.
Advertising rates on agreement.

Subscription: United States (except Chicago) and Canada \$5.00 per year; Chicago \$6.50, and foreign countries \$8.00 per year.

"MEMBER OF THE FEDERATED PRESS"

UNION LABEL APPLIED FOR

Datum v oglepaju n. pr. (April 30-1925) poleg vsakega imena na naslovni strani, da vam je s tem dnevom potekla naročnina. Ponovite jo prebrskano, da se vam ne ustavi list.

ŠPANSKA VLADA OSTANE ŠPANSKA.

Španski reakcionarji, kadar so bili na krmilu, so še vedno pokazali, da ne dajo počenega groša, kaj poreče civilizirani svet o njih barbarskih metodah.

Taki so bili v preteklosti in sedaj niso nič boljši. Brzjavka iz Pariza poroča, da so španski diktatorji ukazali aretirati 20-letnega sina španskega pisatelja Blasco Ibaneza, ker ne morejo doseči njegovega očeta, ki je povedal nekaj resnic o španskem kralju, potomcu dveh degeneriranih vladarskih družin. Ibanezovega sina niso obtožili nobenega hudodelstva, ampak vrgli so ga v ječo v Valenciji.

Njegov oče je objavil spis "Kaj bo španska republika." To je pa sedanje španske samoderžce tako raztogotilo, da so se znosili nad mladoletnim mladeničem.

Španska vlada je klerikalna in pobožnjaška. In če bi aytodafeji ne bili tako iz mode, bi jih najbrž zopet oživila, da sežiha na njih moderne krivoverce, ki ne verjamejo, da je kronanim vladarjem poverjena vladarska oblast od samega Boga. Ne prizanašala bi tudi njih sorodnikom in pred svetom bi se razvili prizori, kakršni so bili v navadi ob času španske inkvizicije in inkvizitorja Torekvemada, ko je Španija bila v očeh ostalega sveta še nekakšna velesila.

Arencija Ibanezovega sina to dokazuje.

VIHAR V KOTLIČKU.

V Malinesu v Belgiji, je pričelo zborovanje, na katero so prišli zastopniki rimske katoliške cerkve in predstavniki anglikanske cerkve, da se pogovore, na kakšen način se anglikanska cerkev vrne skesano v naročje ednozveličavne rimske katoliške cerkve.

To dejstvo je silno razburilo protestante v Angliji. Angleška cerkev je bila ustanovljena s postavo in protestanti so proti porimljenju cerkve. Tako poroča brzjavka iz Londona.

Pametni ljudje se sicer ne brigajo, kako se cerkve združujejo, kajti to je zadeva cerkev. Ampak to vprašanje lahko na Angleškem napravi veliko škodo za ljudstvo. Ta škoda za ljudstvo ne bo nastala, ako se cerkvi združita ali nezdružita, ampak zaradi tega, ker bodo to vprašanje porabili za pocepljenje delovnega ljudstva.

Ako bi se samo cerkveni knezi prepirali med seboj, bi bil to viharček v čajnem kotličku. Prepir pa ne bo ostal omejen na glavne cerkvene podpornike in pobožnjake, ampak bo prav zanesljivo zanešen med ljudstvo.

To je menda tudi glavni namen tega združenja. Vladajoči krogi so si izmislili novo zvijačo za pocepljenje angleškega delovnega ljudstva. Delavstvo v Veliki Britaniji je precej dobro organizirano politično, strokovno in gospodarsko. Vrste tega organiziranega britskega delovnega ljudstva se pa še vedno pojačujejo in čas se bliža, ko si britsko delovno ljudstvo osvoji politično in gospodarsko moč s pomočjo parlamentarnega boja in svojih političnih, strokovnih in gospodarskih organizacij.

In tako je nastala potreba za vladajoče kroge v Britaniji, ki jih krepko podpirata obe cerkvi: rimska in anglikanska, da se zaseje seme razdora med delovno ljudstvo.

Seveda je to samo preizkušnja. Ako bo britsko delovno ljudstvo res tako nespametno, da se bo pričelo prepirati med sabo zaradi združenja cerkev, tedaj je premetena poteza dosegla svoj namen. Delavci se bodo prepirali med seboj zaradi očlove sence, vladajoči krogi s cerkvenimi dostojanstveniki si bodo pa od veselja menci roke, češ, pa smo jih le speljali na led, da se prepirajo med seboj, katera pot je po smrti najkrajša v nebesa, mesto da delajo nato, da se razmere v človeški družbi tako uredijo, da bodo res vsi ljudje lahko živeli po človeško.

Mogoče se pa dobro premišljena poteza ne obnese. Britsko delovno ljudstvo se lahko uči iz svoje lastne zgodovine, da delovno ljudstvo nima koristi, ako se prepira zaradi cerkva. Ako se to zgodi, tedaj ne bo prepir povzročil drugega, kot da bo voda zavrela v čajnem kotličku.

SLIKE IZ NASELBIN

Frum, W. Va. — Preteklo je že leto, odkar sem pinal zadnji dopis v Prosveto, akoravno do danes še ni nobena sprememba v tem kraju. Lanako leto je 15. oktobra Marner Coal družba zaprla dva svoja rudnika št. 1 in 2. Rov je imela zaprt skoraj leto dni, potem je pa pričela obratovati s stavitkazi. Iz svojih hiš je pometala na cesto unijske premogarje ter s stavitkazi napolnila naša prejšnja mesta. Sedaj obratuje s stavitkazi. Rajski, ne dajte se premetiti, da bi prišli delat v premogorje W. Virginije, ko je po vsej državi napovedana premogarska stavka. Kdor hoče opravljati pošteno delo, naj pomni, da ga v Zapadni Virginiji sedaj ni. Kdor dela v premogovnem rudniku, je v senci pušk pretepačev, katerim pravi "yellow dogs" ter jih je vsepolno. Unijske rudnike so vse zaprli na 1. aprila. Sedaj kričijo, koliko premoga se nakopi je po neunijskih rudnikih. Resnica je, da ga več nakopi je kakor unijski rudarji, ko so brez posla.

Premogarski baroni hočejo unijske rudarje v West Virginiji izstradati. Oni hočejo, da bi jim premogar delal kakor pred vojno. Hud boj se nadaljuje po vsej državi za obstoj organizacije U. M. W. of A. Ako nas sedaj porazi, bomo za zmerom izgubljeni v West Virginiji. Če bo U. M. W. poražena v sedanjem boju, bodo hud udarec čutili rudarji po Ohiju, Indiani, Illinoisu in po pittsburskem okraju. Premogarski baroni Zapadne Virginije so se izrekli, da hočejo iz države pomesti do zadnjega člana rudarske organizacije. Vsek si torej lahko misli, da ne gre le za šalo, temveč je to boj za obstoj naše U. M. W.

Med stavitkazi se najdejo tudi Slovenci. Pozdrav vsem stavitkarjem. — Poročevalac.

Farell, Pa. — Delavske razmere so slabe. Edina tovarna, ki obratuje s polno paro, je American Sheet in Plate družba. Pri tem podjetju smo zaposleni vsi tukajšnji Slovenci. Pa obetajo nam, da bomo kmalu pričeli delati samo po tri na teden. Gospodje kapitalisti že vedo, kaj delajo.

Kakor vsako leto bom tudi letošni romal na božjo pot. Cekar in veliko starokrajako marelo imam že pripravljeno, šamo denarja še manjka. Jaz sem namreč tudi tak grešnik, za katerega je že čas, da si kupim loto od svetega Petra, da ne bi prišel tja v nebeško kraljestvo kar tako brez nič.

Staro ženo vprašam, če ve, katera je letos najboljša božja pot. Pa mi odgovori: "Poglej ga go, Japčka, kaj ne veš, da je letošne sveto leto? Na božjo pot bomo letos romali v Rim k očetu vsega človeškega rodu, da mu poljubimo svetle šolne."

Vprašam jo dalje, kje se dobi vozni listek in koliko velja. "Ta se pa dobi edino pri patru Kazimirju ali pa pri Tončku Pogrebniku," mi odgovarja žena. "Za vožnjo do Rima ti bo treba samo \$500."

Po tej izjavi so pa prenehale sanje o romanju v Rim, ker nimam denarja ne za pot, ne da bi ga nesel svetemu očetu. "Sklepam, da bi bilo najbolje, če bi vsi častiti gospodje ali zaenkrat v tovarno delat, da bi jim ne bilo treba živeti na račun trpečih delavcev."

O tem sem govoril ženi, ki me je pisano gledala pokarala: "Kdaj pa si postal tak brezvevec?"

Pa sem ji povedal, da tisti krat, ko sem dobil pismo iz starega kraja, da so poljski fajmošter očeostili več mladih šolaric, potem pa jo ubrali v jutrove dežele na božjo pot. — Jakob Jert.

Triadelphia, Pa. — V zadnji kritiki o meadowlandski dramati, ki je bila nastanjena v Prosveti 13. t. m. sem napravil ne ljubo pomoto, namreč sem izpustil igralko mrs. Ivano Peterne v vlogi čevljarjeve žene. S tem tudi naznanjam, da sem sam odgovoren za kritiko in nisem pisal pod nikakim vplivom ali po kakšnih informacijah. — Michael Cheligoj.

Visoka nemška carina. Berlin, 20. maja. — Nemška vlada namerava uvesti visoko carino na uvozno blago.

ŽARKOMET

Ni take sile ne. Nekateri prijatelji napredka in svobode so v strahu, da reakcija popolnoma zatemi Ameriko. Za dokaz kažejo na Bryanovo rogoviljenje in tenesiški proces.

Ni posebne nevarnosti. Resnica se ne da ukleniti za vedno. Lahko pride mrk, začasen umik, potem pa bo napredek sunil s toliko večjo silo naprej. Saj to ni prvič. Resnica je neprenehoma v boju z lažjo, toda vselej je zmaga. Bile so žrtve, ampak brez žrtve in boja in brez boja ni napredka.

Spomniti se je treba le, kak bo je divjal, ko so učenjaki prvič odkrili, da je zemlja okrogla in da se suče okrog solca. Tisti, ki so se takrat borili za resnico, niso še danes pozabljeni. Ime Galileja je še danes znano po vsem svetu, dočim je treba brskati po knjigah, če hočemo izvedeti ime tistega papeža, ki je prisilil Galileja na predik resnice. Danes cerkev sama pravi, da je neumen, kdor ne ve te resnice. Stavim glavo, da prej ko mine 50 let, bo cerkev priznala zakon evolucije in takrat bo Bryan — in z njim vred vsi oni, ki danes pobijajo evolucijo — zapisan v zgodovini kot ameriški Don Kizot, ki se je zaganjal v mine.

Ce pa se kljub vsemu zgodi, da pade Amerika nazaj za 10 stoletij — well, pojdemo pa v Brazilijo. Tam se nekaj svita, kakor piše The Nation.

Leta 1625. je vojaški polk v Braziliji izvolil sv. Antona Paduanskega za svojega patrona. Svetnik je dobil naslov polkovnika in odredili so mu redno plačilo. Ker pa niso imeli naslova, kam bi svetniku poslali plačo, so jo dali usmiljenim sestram. Tristo let je bil sv. Anton polkovnik in tristo let je tekla njegova plača. Lani se je pa zgodilo, da je braziljska vlada prišla v ekonomske stiske. Veste, kadar pridejo slabi časi, tedaj so tudi svetniki v zadregi. In zgodilo se je, da je vojni minister v Braziliji v zadnjem oktobru objavil komunikacijo sledeče vsebine:

"Polkovnik sv. Anton Paduanski — ega pešpolka, ki je pravkar dovršil 300 let službe, je zdaj promoviran za generala in poslan v pokoj."

Dušna paša. Geo. M. Trunk je narezal velik kup slame za čitatele nedelne dnevnika. Prežvekuj, čreda!

Angelji se dobrikoje rogačem. Dragi Žarkomet! Collinwoodska naselbina potrebuje vagon božjega žegna. V stranki R. K. je nekaj narobe. Spozabila se je tako daleč, da je povabila rdeče živali s črnimi rogovi na svoj piknik, ki se vrši v korist šoli, pastirjevi hišici in njegovi kuharici. Torej le vkup, le vkup angelji in rogači! — Goricjan.

Collinwood je precej na glasu. Cenjeni K. T. B.! Vedno svetli po Collinwoodu in samo po južni strani. Daj, posveti malo tudi čez most na severno stran. Tu je precejšnja slovenska naselbina, ki živi v slogi; gotovo zato, ker nimamo pastirja. Nekaj jih je, ki nosijo grehe čez most na južno stran. Nekateri jih tudi vozijo — pa to se je pokazalo nevarno. Pod mostom sam peklenšček tobak kadi — potem pa jednota trpi! — D. B.

Dogodek št. 78. Na veliko soboto smo dekleta nosile kruh, meso in druge take dobrote v cerkev, kjer je kaplan vse požegnal, seveda ne zastoj. Kmetje so dali po 20 krajcarjev, kajžarji pa po 10 ali jajca, klobase ali kar je kdo mogel. Ko so bile ceremonije končane, je vsa dekle hitela z žegnanim domov. Imeli smo vero, da katera prva prinese žegen domov, pri tisti hiši bodo potem prvi obdelali polje v dotičnem letu. Ni čuda, da smo drle kakor neumne po najbližjih potih s težkimi jerbasi v tekmah, katera pride prej domov. In tako se je zgodilo, da se ena spotaknila na klancu in padla, žegen je pa odfrčal na vse strani. Kolač se je valil kot kolo v dolino. Medtem ko je reva iskala žegen po grmovju in grabnu, smo druge že davno bile doma. Se danes se amejem, ko se spomnim tega dogodka, kako smo bile neumne v starem kraju. — Nelzpozvedanka iz Wisconsin.

K. T. B. Agilrajte za "Prosveto!"

Brata Wright — Iznaj-diloja zrakoplova

Sedanji spor med Orville Wrightom in ameriško znanstveno akademijo Smithsonian Institution je zopet prinesel v ospredje imena prvih letalcev v Zdrženih državah, bratov Wright, svetovnih pionirjev avijatičarstva.

Tam na jugu v državi North Carolina, vzdolž močvirnatih morskobeli in narava sama vzgajala iz nizkih sipin, takozvanih "banks", kot da bi hotela potom naravnih valovom obvarovati korpo pred razdirajočimi valovi oceana. Turi, ki si je šel ogledat te "banks" sredi decembra leta 1903 in slučajno prišel do male naselbine Kitty Hawk sredi teh sipin, bi bil tu v svoje začudenje zagledal dve mali kolibi in zunaj njih neko čudno vozilo v podobi gorostasne muhe z dvojnimi perotmi. Kak domačin, majajoč z glavo nad čudno postajo, bi mu bil povedal, da to hoče biti letalen stroj, ki sta ga iznašla dva "prismojena kolearska mehanika iz Daytona, Ohio". Ali, ako bi bil naš turist znal pogledati v bodočnost, bi bil se zavedel, da stoji pred prvim resničnim letalnim strojem na svetu in da oni šepasti kolibi sta bili zibel modernega zrakoplovstva.

Mnogo let predno sta brata Wright, Orville in Wilbur, začela svoje poskuse pri Kitty Hawk, študirala sta vprašanje letanja po zraku iz vseh knjig, po katerih sta mogla poseči. Prvo inspiracijo sta dobila že kot dečka, ko jima je oče prinesel domov majhen helikopter, igračo, ki je letala nekaj časa okoli, ko so jo zagnali v zrak. Ali še le ko je prišla v Ameriko vest o tragični smrti Lillenthala, nemškega prvega mučenika letanja, ki je eksperimentalno z drsalnim letalom, sta se brata Wright odločila za temeljito proučevanje problema in začela sta eksperimentirati z drčami in zmaji. Tekom teh eksperimentov sta našla, da so tedanje tabele o zračnem pritisku itd. bile popolnoma napačne in da je bilo treba najti nove formule, ako naj bo uspeha. V mesecu septembru in oktobru 1902 sta napravila čez tisoč drkajočih poletov — spustivši se z letalom z brega v nižino, pri čemur je letalo valed zadobljene brzine iz lastnega vzmeta nekoliko vzlazelo v zrak. Nekateri teh poletov so trajali čez minuto. Ni čuda, da je njun neznanstveni pomočnik mislil, da je s tem že ves problem rešen, samo če se prilipi na drkajoče letalo nekaj perja, da bo lažje. Ali brata Wright sta spoznala, da je sedaj prišel čas, da se letalu doda ne perje, marveč motor. Prišla sta v dotiko z vrsto izdelovalcev motorjev, ali končno sta morala opustiti svoje iskanje, ker nista mogla od nikoder dobiti primernega motorja. Namesto tega sta se odločila, da izdelata sama motor in tudi primerne vijake.

V septembru 1. 1903 je bil stroj izgotovljen in na poti do poskuševalnega polja blizu Kitty Hawk. Razne nepričakovane težkosti so nastale, ki so neprestano odlagale dan prvega poleta. Končno je bil določen 17. dec. za prvi letalni eksperiment. Tega dne so privlekli novi stroj iz kolibe na neko vrsto drsalnice, ki se je rabila za vzlet. Orville Wright, ki je prvi krmaril, opisuje polet s sledečimi besedami:

"Pustil sem motor vrteti nekoliko minut, da se zagreje, in nato popustil žico, ki je držala stroj na drsalnici. Stroj se je zagnal naprej proti vetru. Wilbur je tekal ob strani, držeč perot, da se drži v ravnotežju na drsalnici. Stroj, drsajoč proti vetru, ki je pihal z brzino 27 milj, se je le počasi vzpel v zrak. Letanje gor in dol je bilo jako nepravilno, in to deloma valed nerednosti zraka in deloma, ker nisem imel nikake izkušnje, kako naj se s tem strojem ravna. Kontroliranje sprednjega krmila je bilo jako težavno; stroj se je naenkrat vzpenjal v zrak do višine 10 čevljev in potem tako hitro se spuščal navzdol. Takojšen pad kakih sto čevljev pred koncem proge in 120 čevljev od točke, ko se je stroj povzpela v zrak, je končal polet. Hitrost stroja v primeri k zraku je znašala 45 čevljev na sekundo. Polet je trajal le 12 sekund, ali vendar je to bil prvi polet v zgodovini, v katerem se je stroj s človekom vred dvignil iz lastne sile v zrak

